

ENGELSKE LÅNORD I NORSKE UNGDOMMERS TALE

WITOSŁAW AWEDYK

Artikkelen er basert på materialet jeg samlet inn i anledning av arbeidet på min hovedoppgave *Engelske lånord i norske ungdommers tale*.

Prosjektets formål var å granske, ved bruk av sosiolingvistiske metoder, påvirkningen av engelsk på norske ungdommers tale i Oslos østkant.

Engelske lånord har blitt så synlige i øvrige språk, også skandinaviske, at studiene over engelsk påvirkning på de ymse språk har blitt til en vesentlig del av språkvitenskapen.

I Norge har det kommet både bøker og artikler av blant annet Aasta Stene (1945), Einar Haugen (1978), Alf Hellevik (1979), Finn Erik Vinje (1981), Stig Johansson (1992) som tar for seg dette forholdet. Det er også Norsk språkråd som aktivt deltar i debatten om anglonorsk. I oppgaven min forsøkte jeg å undersøke unge nordmenns holdninger til engelsk i norsk og deres egen bruk av engelske lånord. Jeg prøvde å finne ut om denne bruken er bevisst og konsekvent eller om den bare er tilfeldighetens sak.

Den språkvitenskapelige delen av lånprosesser blir utelatt. Lånordenes tilpasningsgrad skal heller ikke berøres her. Prosjektet skulle gi svar på hvorfor norsk ungdom tyr til engelsk og hvorvidt denne prosessen er bevisst.

PROSJEKTETS BAKGRUNN

Undersøkelsens utgangspunkt var et spørreskjema forberedt i Poznan og senere anvendt på to videregående skoler på Oslos østkant – Stovner og Lambertseter – i mars 1993. Mine informanter var 46 elever fra

tredje klasse, studieretning allmennfag, 25 gutter og 21 jenter i alderen 17-20 år.

I begge tilfellene foregikk undersøkelsen på skolen, i norsktimen, med informantenes lærerinner og undertegnede til stede. Før selve gjennomføringen av prosjektet avla jeg besøk på begge skolene og snakket med lærerinnene om arbeidet mitt, så elevene ble informert på forhånd om hva undersøkelsen dreide seg om. De fleste trengte ikke mer enn halv time for å fylle ut spørreskjemaet.

Hensikten med spørreskjemaet var å undersøke ungdommers forhold til det stadig økende antallet engelske lånord som blir tatt opp i det norske språkssystem. Av flere grunner ble informantene begrenset til ett sosiogeografisk område – Oslos østkant, og til en aldersgruppe.

Ord, uttrykk og setninger ble tatt fra 5 romaner av Knut Faldbakken: *Adams dagbok*, *Bryllupsreisen*, *Glahn*, *Bad boy*, *Evig din*, fra Ingvar Ambjørnsens *Hvite niggere*, Ringerike folkehøgskoles årbok for 1990/91, og fra spesialnummer av *Språknytt* (2/90). Spørreskjemaet mitt omfattet alle typer av lånord: ekte lån, oversettelseslån, hybrider, og betydningslån. Ordene og uttrykkene ble ikke systematisk ordnet av en viktig grunn. Det som er av min hovedinteresse er nemlig ikke *hvordan* norsk tar opp engelske ord i systemet sitt. Hensikten med spørreskjemaet var å finne ut *hvorfor* unge nordmenn er så glade i å bruke engelske ord og uttrykk når de snakker morsmålet sitt og i hvilken grad de er klare over engelsk innflytelse på norsk.

Spørsmålene i spørreskjemaet var ordnet i tre deler. Del A inneholdt spørsmål om ungdommens kontakt med engelsk. De skulle blant annet selv vurdere sine kunnskaper i dette språket, bestemme om hvor de får bruk for det, om kino, tv, video, eller popmusikk har noen innflytelse på deres engelsk.

Del B inneholdt rent praktiske spørsmål med mange eksempler på engelske lånord som fungerer i norsk. Hensikten med disse spørsmålene var å finne ut hvor mange av dem unge mennesker oppfattet som fremmedord, om de selv forstod og brukte t.o.m. i tilfeller hvor det finnes helt kurante norske ord, for eksempel forretningsmann og businessmann.

I del C skulle informantene forholde seg til engelske lånords bruksområde, vurdere om den yngre generasjon benytter seg av engelsk oftere enn deres foreldres generasjon. Helt til slutt skulle de bedømme hva slags påvirkning engelsk har på det norske språket.

FORVENTNINGER ANGÅENDE RESULTATER AV MITT SPØRRESKJEMA

Det sies at jentene pleier å være flinkere i skolen enn guttene er. Det faktum, forutsatte jeg, burde påvirke resultatene av mitt spørreskjema

på denne måten at jentene burde være i stand til å identifisere flere ord som engelske lån, og forstå deres betydning både i en norsk og en engelsk setning.

Om jentene selv vil bruke visse ord og uttrykk like ofte som guttene er en annen sak. TAUS, Norwichundersøkelsen o.fl. ga bevis på, at det er høyst sannsynlig at gutter vil ty til engelske ord og uttrykk i mye større grad enn jenter, hvilket vil stemme med påstanden om at jenter vanligvis tar i bruk former de vet er standardspråk. Jeg mente at forskjeller ville også gjelde deres holdninger til engelsk tilstedeværelse i det norske språket.

Den sosiale situasjonen i Norge er betydelig annerledes enn for eksempel i USA eller Storbritannia. Sosialt sett er Norge ganske homogent. Skiller mellom de ymse samfunnslagene er ikke så tilspisset her som i andre vesteuropeiske land. Det norske støtteapparatet, som er del av landets velferdspolitik, har ført til at sosiale konflikter i det norske samfunnet er blitt, i en viss grad, utjamnet. Følgelig er de sosialtbetingete språklige forskjellene ikke markante her.

I mitt prosjekt valgte jeg å begrense mine informanter til ett sosiogeografisk område – Oslos østkant, som opprinnelig var et arbeiderstrøk. Mer eller mindre tilfeldig fikk jeg gjennomført mitt spørreskjema på to videregående skoler som ligger i Oslos mest kjente drabantbyer – Stovner og Lambertseter, som fortsatt forbindes med hovedstadens arbeider- og middelklasse.

Forutsetningen min var at ungdommen fra disse strøkene har et litt mer ubundet talespråk enn deres jevnaldrede på vestkanten hvor, etter min oppfatning, foreldres forventninger, eller kanskje til og med krav, om at barn skal snakke „penere” språk vil være sterkere enn hos typiske østkantsfamilier.

En annen grunn til at jeg valgte østkanten var at en god del ord og uttrykk jeg brukte i spørreskjemaet er hentet fra *Hvite niggere* av Ingvar Ambjørnsen hvor hovedpersonene er knyttet til østkantsmiljøet. Derfor var det mer sannsynlig at ungdommen fra østkanten snarere ville godta spørreskjemaets materiale, for det ligger nær deres egen språkbruk.

Fasold skriver at code-mixing forekommer *where pieces of one language are used while a speaker is basically using another language. The language „pieces” taken from another language are often words, but they can also be phrases or larger units. When they are words, the phenomenon is called borrowing* (Fasold: 1990a: 180).

Jeg forutsatte at norsk ungdom er utsatt både for code-switching, code-mixing og lån av ord fra engelsk. Jeg antok at de ville gjøre bruk av engelske lånord i de fleste sammenhenger, ikke bare i samtaler med jevnaldrede folk.

SPØRRESKJEMAETS RESULTATER

Undersøkelsen min avslørte at engelsk er en viktig komponent i norske ungdommers talespråk, til tross for at de ofte ikke er klare over det. Mange engelske ord er dypt rotfestet i deres språkvaner, for i mange tilfeller ble tydelig engelske (for undertegnede) lånord oppfattet av forbausende mange som norske ord.

Lars Vikørs påstand om at *the children* (i Skandinavia) *are exposed to English (...) through the media of pop music, film, and television* (Vikør: 1993: 144) ble bekreftet i svarene på mitt spørreskjema hvor absolutt alle mente å ha mye kontakt med engelsk gjennom disse mediene. Norsk tv- og filmmarked er svært dominert av produksjoner fra engelsktalende land (særlig fra USA). Det faktum at filmer er tekstet i Norge ble ikke sett på som en fordel for informantenes forbedring av sin språkbeherskelse.

Ifølge informanter er heller ikke kontakt med skriftlig engelsk av større betydning for deres kunnskaper i dette språket. De fleste som vurderte sin kjennskap til engelsk som svært god eller god, innrømte at de bare av og til leste noe på dette språket utenom lekser. Heller ikke besøk i de engelsktalende landene virket å ha større innflytelse på hvordan informantene vurderte egne kunnskaper i engelsk.

Til gjengjeld ble pop- og rockmusikk påpekt som en mye viktigere kilde for nye ord og uttrykk enn alle de tidligere nevnte sammenhengene. Informantenes flertall (85%) mente i tillegg at engelsk klinger bedre i musikktekster enn norsk.

Generelt kan man si, på bakgrunn av min undersøkelse, at det var vanskelig å fastslå sikre faktorer ut fra informantenes svar som bidrar til at deres engelsk blir bedre (unntaken var pop- og rockmusikk). I tillegg var informantene ikke i stand til å se klar sammenheng mellom det å være utsatt for engelsk på tv, kino, og video og sin egen engelskbeherskelse. Man kan stille et spørsmål om hva de syns bidrar til at de forbedrer sine kunnskaper i engelsk. Etter min mening er mange unge nordmenn ikke klare over fordelene de har til rådighet i Norge hvor man faktisk er utsatt for daglig kontakt med engelsk.

Svarene på spørsmålene fra del B ga bevis på at de fleste ord og uttrykk brukt i mitt spørreskjema var utbredt og kjent av mine intervjuobjekter. Det kom fram at ordene av engelsk opphav ofte var så vanlige for dem at de ikke oppfattet dem som lånord lenger. Slike ord som „tøft”, „biff”, „bløff” var av svært mange (henholdsvis 72%;78%;85%) ansett for å være norske. Det kom fram at visse engelske ord og uttrykk har høyere rotfestelsesnivå enn de andre. Mens „tv”, „aftershave”, „fast food” eller „happy hour” (istedenfor henholdsvis „fjernsyn”, „etterbarberingsvann”,

„hurtig/minuttmat” og „billig time”) ble kryssset av av respondentenes overveldende flertall, foretrakk de samtidig „grillfest”, „vel/godvilje”, „åpen garasje”, og „datamaskin”, og ikke henholdsvis „barbecue”, „goodwill”, „carport”, og „computer”.

Det viste seg også problematisk for mine respondenter å komme med gode forslag til ekvivalenter til engelske ord brukt i norsk. Nokså forunderlig var det for eksempel at ikke noen var i stand til å foreslå et norsk ord for „å kidnappe”. På den annen side kan man si at i tilfellet med „make up”, „businessmann”, og „party” var det svært mange (henholdsvis 65%;48%;37%) som ikke kunne tenke seg å bruke disse ordene istedenfor henholdsvis „sminke”, „forretningsmann”, og „fest”. Spørreskjemaets resultater la også for dagen at visse norske ord, som eksempelvis „selskap” eller „fjernsyn”, blir avløst av andre, henholdsvis „party” eller „fest” og „tv”.

I min undersøkelse ble ikke forskjeller i bruk av engelske lånord mellom gutter og jenter så markante som jeg hadde ventet. Informantene av begge kjønn var nokså enstemmige når det gjaldt deres holdninger til engelsk i det norske språksystemet. Jentene viste seg å være flinkere i å ta i bruk engelsk i sammenhenger utenfor skolen. De benyttet engelsk på ferie, leste skjønnlitterære verk og oversatte engelske musikktekster i mye større grad enn guttene. Resultatene av svar på spørsmål nummer 4 i del B, hvor informantene fikk en liste over hybrideuttrykk, la også for dagen at flere jenter var i stand til å gi det opprinnelige engelske uttrykket til de hybrideuttrykkene som ble brukt, til tross for at guttene selv ville bruke dem oftere enn jentene.

Informantenes usikkerhet på sin språkbruk ble synlig i svarene på spørsmålene fra den siste delen av spørreskjemaet, hvor informantene ble bedt om å vurdere engelske lånords bruksområde i norsk. Om engelske ord kan brukes i offentlig sammenheng var de nokså usikre på, hvilket kan tyde på at ord av engelsk opphav fortsatt ikke oppfattes som passende for alle sammenhenger. Usikre var informantene mine også da de ble bedt om å vurdere om det fantes vesentlige ulikheter i ordforrådet med hensyn til bruk av engelske lånord mellom ungdommers og deres foreldres generasjoner, samtidig med at de påsto å bruke færre engelske lånord i samtaler med folk eldre enn dem selv. At ungdommen i dag tyr oftere til engelsk enn de eldre generasjoner forklarte de fleste med at amerikansk innflytelse på massekulturen i Europa var betydelig mindre i tiden deres foreldre vokste opp.

Når det gjelder vurderinger av engelsk tilstedeværelse i det norske språksystemet ble dette oppfattet av litt over 60% av respondentene som et positivt fenomen. Denne gruppen mente (uten hensyn til kjønn eller engelskbeherskelse) at norsk blir enten rikere i uttrykksmåten eller mer internasjonalt, hvilket stemte med svarene på tidligere spørsmål der in-

lever og forstår i bevidsthedsstørrelser, som bygger på vores senso-motoriske og socio-kulturelle erfaringer (Johnson 1987:introduction:xix). I studiet af de kognitive fænomener gælder det derfor om at belyse, hvordan bevidsthedsstørrelserne og deres mekanismer får udtryk i sproget. Dette indbefatter blandt andet en udforskning af, hvordan bevidsthedsstørrelserne afspejler individers senso-motoriske udvikling og deres socio-kulturelle omgivelser (Ruus 1990:222f). Den følgende analyse vil derfor både fokusere på dynamikker af en mere generel karakter, der er snævert knyttet til kognitionens senso-motoriske grundlag – og dynamikker, der er karakteristiske for specifikke socio-kulturelle omgivelser.

Analysen bygger på et tekstkorpus bestående af 58 tekster af forskellige genrer (artikel, kronik, interview og politisk tale), dog overvejende artikler og kronikker². Fælles for teksterne gælder det, at PS har forfattet dem, mens han fungerede som Danmarks statsminister, altså i ti-året 1982 – 92.

Formålet med at beskrive de metaforer, der manifesteres i den politiske diskurs er at illustrere, at metaforer ikke blot forekommer i litterære (fiktive) tekster, men er et fundamentalt led når komplekse forhold skal beskrives. De følgende metaforiske udtryk skal da heller ikke prætendere at være specifikke for politikeren PS og/eller det parti, han repræsenterer; men de metaforiske forståelsesmønstre er typiske for den politiske diskurs, der netop er kendetegnet ved at omhandle komplekse og abstrakte forhold.

II. EN METAFORISK STRUKTURERING AF BEGREBET POLITIK: POLITIK ER KRIG

Et centralt element i den politiske diskurs er begrebet politik. PS beskriver dette begreb på flere forskellige måder. En af disse er, at han ved sproglig billeddannelse beskriver politik, som om det er krig. På tekstplanet manifesterer det sig i et sammenhængende system af metaforiske udtryk. Fælles for disse metaforiske udtryk er, at de realiserer det metaforiske begreb POLITIK ER KRIG (min understregning og kursivering i alle eksemplerne):

„Samtidig forudser han, at der fra 1984 bliver plads til en offensiv politik, når de nødvendige besparelser er foretaget” (Jyllands-Posten 1983-05-22).

² Samtlige tekster stammer fra følgende danske dagblade: Aktuelt, Berlingske Tidende, Børsen, Frederiksborg Amts Avis, Fyens Stiftstidende, Information, Jyllands-Posten, Politiken, Vestkysten, Weekendavisen.

„...og vi politikere må disciplinere os, hvis der skal stå respekt om vores **kamp om magt og indflydelse...**” (Berlingske Tidende 1989-02-21).

„... mere eller mindre ekvilibristiske happeninger med motiverede dagsordener, **drabelige fodnote-kampe** og meget andet, som befolkningen iagttager...” (Berlingske Tidende 1989-02-21).

„Vi har med andre ord **vundet mange politiske sejre og lidt nogle få nederlag**” (Aktuelt 1983-06-12).

„...at to **politiske modstandere** trods ægte **politisk strid** og uenighed kan tale fortroligt med hinanden” (Aktuelt 1983-06-12).

„Socialdemokratiet har valgt udenrigsministeren som fast **angrebsmål**” (Berlingske Tidende 1986-03-16).

Når PS beskriver politik, som om det er krig, er det ikke blot et udtryk for retoriske færdigheder. Den sproglige billeddannelse er i lige så høj grad en mental proces, der er med til at styre vores handlinger og vores oplevelse af verden³. Der er altså tale om, at PS oplever politik som et fænomen, der i visse aspekter er identisk med fænomenet krig.

Vores dagligsprog er grundlæggende metaforisk struktureret (Lakoff & Johnson 1980:3). Især den politiske diskurs er et panorama af metaforer. Og det er der en god grund til: Abstrakte fænomener og enormt komplekse situationer bliver forstået ved hjælp af metaforer. Metaforisk erkendelse er altså i sig selv hverken godt eller dårligt; det er simpelthen en forudsætning for at kunne forstå og fungere i en utrolig kompleks verden. Der er et omfattende og relativt fast metaforisk begrebssystem, som vi bruger automatisk og ureflekteret til at forstå kompleksiteter og abstraktioner. En del af dette system anvendes til forståelse af politik (Lakoff 1992:463).

III. EN METAFORISK STRUKTURERING AF BEGREBET SAMFUND: SAMFUNDET ER EN ORGANISME

Politik er generelt noget abstrakt, som vi har svært ved at forholde os til. Det er så at sige uhåndgribeligt. Den metaforiske proces i vores begrebssystem består i netop at få hold på det uhåndgribelige. Det gør vi ved at lade noget, vi har senso-motorisk og socio-kulturel erfaring

³ Det skal her blot nævnes, at visse områder i forbindelse med metaforbegrebet er problematiske. Her sigter jeg primært mod forskellen mellem de såkaldte „levende” og „døde” metaforer. Det er ikke helt klart, hvilken betydning graden af konventionalitet har for mental billeddannelse.

med, beskrive, forklare og strukturere de abstrakte begreber (Ruus 1990:219f). Når vi taler om politik eller ideologi, er det altså i en diskursform, der er struktureret af noget, vi har fysisk, psykisk eller kulturel erfaring med.

(a) Et eksempel på dette er, at PS ved sproglig billeddannelse beskriver samfundet, som om det er en organisme. Vi har alle erfaring med organismer, da vi er en del af den biologiske natur. Dele af denne erfaring kan projiceres over på samfundet, så det kommer til at ligne noget, vi kender. På tekstplanet manifesteres det metaforiske begreb SAMFUNDET ER EN ORGANISME på følgende måde:

*„Det var udsigten til 80 milliarder i underskud, **det danske velfærdssamfund var livstruet**, vore virksomheder indskrænkede ...”* (Berlingske Tidende 1987-05-10).

*„Tænk på 1973-74 – **hvor sårbare vi var** over for en nedbremsning af olieforsyningerne. Eller tænk på, **hvor sårbart samfundet ville være**, hvis vore store elværker af den ene eller anden grund blev sat ud af funktion”* (Jyllands-Posten 1984-03-28).

*„For det er måske betingelsen for, at **det ægte folkestyre kan overleve**”* (Jyllands-Posten 1985-06-06).

*„Og der er færre sociale klienter **i dagens Danmark**, end da vi begyndte...Men det er jo **et sundhedstegn**, og det er et udtryk for, at vi har gjort det muligt for flere borgere at kunne klare sig selv og finde en naturlig plads i samfundslivet”* (Berlingske Tidende 1986-04-13).

*„**I et højvækstsamfund** som vores skal det kunne lade sig gøre”* (Jyllands-Posten 1986-08-10).

I det metaforiske begreb SAMFUNDET ER EN ORGANISME fungerer organismetanken som et aspekt, der fremhæver samfundet som en harmonisk helhed, hvor de enkelte dele arbejder for helhedens overlevelse og vækst.

(b) Som ovenstående eksempel illustrerer, forstår vi ofte det ikke-fysiske ud fra det fysiske; det mindre klart afgrænsede ud fra det mere klart afgrænsede; det ukendte ud fra det velkendte. Og er der noget, der er velkendt for os, så er det vores eget legeme. Kroppen kan derfor også være en velegnet erfaringsbasis, når vi skal forstå det mindre distinkte og mere konfuse begreb SAMFUNDET. Samfundet kan opfattes som en organisme, et menneskelegeme, struktureret efter dettes princip. Mennesket har en hjerne, der styrer, og lemmer, der udfører hjernens befalinger med henblik på individets velbefindende; sådan består samfundet af

en overordnet ledelse og de enkelte erhverv eller samfundsgrupper, der følger ledelsens ordrer med henblik på et velfungerende samfund.

„Men folkestyret må samtidig pålægge os alle en pligt til at respektere de **afgørelser, der bliver truffet af folkestyrets organer**” (Jyllands-Posten 1985-06-06).

„... at vi blev nødt til at spare så meget på de offentlige udgifter, at det ville berøre selve **rygraden i vort sociale velfærdssystem**” (Jyllands-Posten 1983-06-06).

Dette er et eksempel på, hvordan vi forstår og erfarer en slags ting eller erfaring ud fra en anden. Den metaforiske proces er netop et begrebs strukturering af et andet begreb. Det er dog vigtigt at bemærke, at den metaforiske strukturering er delvis og ikke total. Hvis den var total, ville et begreb være det andet, og ikke blot være *forstået* ud fra det (Frandsen 1990:63). F. eks. er samfundet ikke en organisme og politik ikke krig. Hvis det var sådan, så ville verden se noget anderledes ud.

Netop dette fravær af identitet mellem metaforens led bringer os videre til et væsentligt punkt. I det metaforiske begreb SAMFUNDET ER EN ORGANISME er organisme et aspekt, der tillader os at betragte samfundet på en måde, der er naturlig, men ikke neutral: Samfundet er kun delvist struktureret af organismeaspektet og derved fremhæves og skjules forskellige fortolkninger. Der er sat „lys” på „harmoni i samfundet”, men „konfliktopfattelse” med „samfundsmodsatninger” eller „klassekampen” ligger hen i det dunkle. Brugen af denne begrebsmetafor er, som ved alle andre begrebsmetaforer, ideologisk.

IV. METAFORISKE STRUKTURERINGER AF BEGREBET UDVIKLING

Det, vi har set indtil nu, er hvorledes et sammenhængende system af metaforiske udtryk realiserer et metaforisk begreb. Det er vigtigt at påpege, at de metaforiske udtryk faktisk manifesterer sig i PSs tekster. Da de metaforiske udtryk systematisk knytter sig til de metaforiske begreber, er det sandsynligt, at også de metaforiske begreber er systematisk knyttet til hinanden. Derfor er det næste, jeg vil illustrere, hvorledes en række metaforiske begreber udgør et sammenhængende system baseret på subkategorisering, og et tilsvarende sammenhængende system af metaforiske udtryk for disse begreber. Det eksempel på et system af metaforiske begreber, jeg her vil beskrive, er PSs beskrivelse af begrebet udvikling.

METAFORISK BEGREB:	korrelationsforhold i vores erfaringsbasis:
UDVIKLING ER ET BEVÆGELIGT OBJEKT ↓	et bevægeligt objekt har en bevægelsesretning
UDVIKLING ER EN RETNING ↓	den kanoniske bevægelses- retning er en vej mod noget
UDVIKLING ER EN VEJ ↓	en vej har et mål
UDVIKLING ER EN VEJ MOD MÅL ↓	mål er destination
MÅL ER BALANCE	

(a) UDVIKLING ER ET BEVÆGELIGT OBJEKT

Naturligvis strukturerer PS begrebet udvikling på en række forskellige måder. Én af disse er, at han ved sproglig billeddannelse beskriver udvikling, som om det er et bevægeligt objekt. Lad os se, hvordan det manifesterer sig på tekstplanet:

„... i dag, dels fordi *udviklingen går så umanerlig hurtigt...*” (Jyllands-Posten 1984-03-28).

„Jeg siger ikke: „Så må vi *bremse udviklingen*”” (Jyllands-Posten 1984-03-28).

„... at eksportindtjeningen har udvist *en skuffende langsom udvikling*” (Børsen 1986-09-25).

„*Denne udvikling må komme inden for store grene af vort socialvæsen...*” (Jyllands-Posten 1987-05-10).

(b) UDVIKLING ER EN RETNING

Som vi kan se af ovenstående eksempler, har udvikling en bevægelse. Og vi ved, at hvor der er bevægelse, er der også retning. Det metaforiske begreb UDVIKLING ER EN RETNING tager afsæt i vores motoriske erfaring, hvor der er korrelation mellem bevægelse og retning. Det er netop en korrelation, der manifesteres i de metaforiske udtryk, som PS anvender:

„Og det gælder vor sikkerhed for en roligt *fremadskridende udvikling i beskæftigelse, velstand og social tryghed*” (Berlingske Tidende 1988-05-08).

PSs metaforiske udtryk for begrebsmetaforen UDVIKLING ER EN RETNING afspejler en uhyre kompleks struktur med mange subtile detaljer. F.eks. er RETNING i nogle tilfælde slet ikke bestemt af udviklingens bevægelse.

Generelt får bevægelige objekter en forside- og en bagside-orientering, således at forsiden er i bevægelsesretningen. F.eks. har en rumkapsel en forende (og noget, der er fremad) når den er i kredsløb om jorden afhængigt af den retning, den bevæger sig i. Står den stille, har den ingen forende (Lakoff & Johnson 1980:42). Det er grundlæggende for os mennesker, at vi anser vores egen bevægelsesretning for at være fremad, og denne opfattelse projicerer vi ud på omverdenen. F.eks. bevarer en bakkende bil sin forende. Det gør den, fordi den har en kanonisk bevægelsesretning. Altså bevæger en bakkende bil sig i den modsatte retning af dens kanoniske bevægelsesretning (Frandsen 1990:70). Det kan udviklingen også i PSs strukturering af det metaforiske begreb UDVIKLING ER EN RETNING:

„Dette er det ægte udtryk for udviklingen i de offentlige udgifter. Det er gået utrolig stærkt i den rigtige retning og savner sidestykke i lande, vi kan sammenligne os med” (Berlingske Tidende 1986-05-10).

„Det vil sige, at i stedet for en langsom udvikling i den rigtige retning, ville vi få en hurtig udvikling i den forkerte retning” (Berlingske Tidende 1987-05-10).

PSs metaforiske udtryk er manifestationer af et metaforisk begreb, hvor udviklingen kan have to retninger: en bevægelsesretning og en kanonisk retning. Hvis udviklingen kan have en forkert retning, må det præsupponere, at den har en kanonisk retning, som udviklingen ikke nødvendigvis behøver at følge. I synonymet "fremskridt" er den kanoniske retning markeret allerede på det morfologiske niveau.

Udviklingens bevægelsesretning er naturligvis ikke identisk med dens kanoniske retning, men i vores erfaringsbasis korrelerer et objekts bevægelsesretning med objektets kanoniske retning. Det er først ved en nærmere analyse, at vi bliver opmærksomme på distinktionen. Pointen med dette eksempel er for det første at vise, at der ikke er nogen modsigelse, og for det andet at vise sammenhængens kompleksitet. Hele den komplekse og detaljerede metaforiske struktur bunder i vores erfaringsbasis og er derfor så velkendt, at vi almindeligvis ikke bemærker den.

(c) UDVIKLING ER EN VEJ

Lad os betragte en anden begrebsmetafor, nemlig UDVIKLING ER EN VEJ. På tekstplanet beskriver PS gang på gang udviklingen, som om den var en vej – og som den vej, vi bør følge:

„Derfor er vi nødt til at acceptere, at den teknologiske **udvikling er vejen frem**, hvis vi fortsat skal kunne konkurrere med udlandet” (Jyllands-Posten 1984-03-28).

„... vi i fællesskab kunne udforme en ny økonomisk politik, som kunne få **udviklingen til at gå den rigtige vej**” (Berlingske Tidende 1985-06-02).

I metaforen UDVIKLING ER EN VEJ hænger VEJ nøje sammen med udviklingens præsupponerede retning. Altså dét, at udviklingen som et bevægeligt objekt har en retning og er en retning. Nærmere bestemt er udviklingens kanoniske retning og „vejen frem” korrelerende, dvs. at de svarer til hinanden. I denne sammenhæng skal det forstås sådan, at udviklingens kanoniske retning opleves som en vej – en imaginær sti eller rute.

Korrelationen i vores erfaringsbasis mellem retning og vej manifesteres i et delvist betydningssammenfald mellem de to begreber. Dette afspejler sig bl.a. i vores dagligsprog, hvor vi i en lang række sammenhænge behandler de to begreber 'retning' og 'vej' som synonyme. Selv på lokaliteter uden veje, stier eller andre former for "spor" kan du spørge om, „hvad vej vi skal gå?”. Eksemplet illustrerer at korrelationen mellem retning og imaginær vej ikke betyder identitet, men at vi i tanke og sprog ikke skelner mellem de to størrelser med mindre situationen fordrer det.

(d) UDVIKLING ER EN VEJ MOD MÅL

Begrebet VEJ i begrebsmetaforen UDVIKLING ER EN VEJ trækker på et større semantisk felt: Det er karakteristisk for veje, at de forbinder to punkter med hinanden. Altså er udviklingen et bevægeligt objekt og udviklingens kanoniske retning er en vej, der forbinder udgangspunktet med et destinationssted. Når PS beskriver udviklingen, som om den er en vej, hænger det sammen med hans opfattelse af, at der eksisterer et mål, som udviklingens kanoniske bevægelsesretning peger mod.

„Vi vil formulere **de ideelle mål, vi sætter os for udviklingen af det danske samfund i resten af århundredet**, og vi vil præsentere vores politik for de nærmeste år” (Berlingske Tidende 1987-05-10).

„**DET ER vigtigt at formulere og forklare de mål, vi sætter for udviklingen af det danske samfund i resten af århundredet**” (Berlingske Tidende 1987-08-23).

„Det vil vare adskillige år, før vi er fremme ved målet. Men vi skal begynde nu – og vi skal **straks søge at vende udviklingen**” (Berlingske Tidende 1983-09-11).

Begrebsmetaforen UDVIKLING ER EN VEJ MOD MÅL er forankret i et opfattelsesmønster: VEJ-mønsteret⁴. Dette VEJ-mønster udgør en tilbagevendende struktur, der manifesteres i en række umiddelbart forskellige situationer. VEJ-mønsteret manifesteres f.eks. når vi løber et maratonløb, sparker en fodbold i mål, rækker en blyant til sidemanden, vi ser strukturen i relation til tid i køreplaner over busser og toge etc.

(e) MÅL ER BALANCE

Udviklingens intentionalitet eller målrettethed er i politisk sammenhæng vigtig for en forståelse af begrebsmetaforen UDVIKLING ER EN VEJ MOD MÅL. Med andre ord: Hvad er udviklingens destinationssted? PS beskriver det på følgende måde:

„Vi er nået et pænt stykke i retning af en sundere balance mellem den offentlige og den private sektor” (Jyllands-Posten 1987-05-10).

„Vi er allerede nået et godt stykke ad den svære vej hen imod en sundere balance mellem den offentlige og den private sektor” (Berlingske Tidende 1987-05-10).

„Da regeringen tog fat i 1982, satte vi os bl.a. det mål, at der skulle være ligevægt på betalingsbalancen i 1988” (Børsen 1986-09-25).

V. METAFORISKE NETVÆRK: KOHÆRENS I STRUKTURERINGEN AF BEGREBER

Det er interessant, at målet for udvikling, ifølge PSs strukturering af begrebet, er balance. Tidligere så vi, at de udtryk, der knytter sig til det metaforiske begreb SAMFUNDET ER EN ORGANISME fokuserede på det harmoniske aspekt ved samfundet. Analysen af begreberne SAMFUND og UDVIKLING viser, at i PSs brug af begreberne er der sammenfald mellem de aspekter, der fremhæves. Der er altså kohærens mellem PSs strukturering af de to begreber. At der er kohærens i struktureringen af forskellige begreber vil sige, at der er sammenfald mellem de aspekter, der fremhæves⁵.

Det er sikkert ikke kun min opfattelse, at forskellen mellem partierne i Folketinget ikke blot beror på forskelle i ideologiske ståsted, men også på forskellig sprogbrug. Det skal forstås sådan, at ét af de træk, der karakteriserer et ideologisk ståsted er, at de sproglige billeder, der anven-

⁴ VEJ-mønster er min oversættelse af "PATH-schema", der beskrives hos Johnson (1987:28, 113-118) og Lakoff (1987:Case Study 2: The Case of Over).

⁵ For en diskussion af kohærens i metaforisk strukturering af begreber se Lakoff & Johnson 1980:81,94ff.

des, „hænger sammen” – de udgør et helt netværk. Dette netværk af metaforiske begreber er ideologien. Og medlemmerne af et parti har som regel ideologien og sprogbrugen tilfælles.

VI. METAFORERNES ROLLE I SPROGET

Ovenstående analyser skal på ingen måde prætendere at være udtømmende og de analyserede metaforiske udtryk skal heller ikke prætendere at være specifikke for PS, Det konservative Folkeparti eller en såkaldt „borgerlig” samfundsopfattelse. Derimod er det kendetegnende for den politiske diskurs, at den omhandler komplekse og abstrakte forhold, og at den beskriver disse ved hjælp af metaforer. Det kunne dog være interessant at se nærmere på, om der eksisterer parti-specifikke og/eller person-specifikke metaforer.

Den 10. oktober 1982 bliver PS i et interview for Politiken spurgt om der er forskel på 'udøvet konservatisme i dag, og dengang PS var ung'. Dertil svarer han: "Jeg lægger noget helt andet i det i dag. Den samme grundholdning, men med kodeordet 'balance'". Med udgangspunkt i PSs beskrivelse af udøvet konservatisme dengang og i dag er der åbnet mulighed for en række diakrone analyser: Brugen af metaforer i relation til om man er i regering eller i opposition, i relation til vælgerflugt eller -tilstrømning, i relation til den enkelte politikers karriere etc.

Det er vigtigt at påpege, at de metaforiske udtryk faktisk manifesterer sig i PSs tekster (eksemplerne). Derfor fokuserer denne analyse primært på relationen mellem disse udtryk ved at betragte dem i forhold til begrebsstrukturer. Jeg mener bestemt ikke, at det ville være problemfrit at slutte sig fra (interpretation af) PSs metaforiske udtryk til hans begrebsverden. På den anden side set mener jeg, det er usandsynligt, at nogle så klare billeder på tekstplanet skulle have anden motivation end tilsvarende mentale billeder med en tilsvarende sammenhængende struktur.

Set ud fra et metodisk (deskriptivt) perspektiv er det altid at foretrække at kunne beskrive relationen mellem sproglige udtryk ud fra en syntetisk (:samlende, enhedsskabende) helhedsbeskrivelse af begreberne. Dette frem for at betragte de sproglige udtryk og begreberne som adskilte fænomener.

Metaforer i sprogbrugen – også i den politiske sprogbrug – er mere end blot retoriske træk. Den sproglige billeddannelse er i lige så høj grad en mental proces, der er med til at styre vores oplevelse af og handlinger i verden. PSs udtalelse „... intet er fejlet ind under gulvtæppet ...” satte punktum for hans ti år lange karriere som Danmarks statsminister. De metaforiske processer er ikke kun til stede i ord, men også i tanke og handling.

LITTERATURHENVISNINGER

- Frandsen, Nikolaj 1990: „Dagligsprogets begrebsmetaforer” (oversat og forkortet fra George Lakoff & Mark Johnson: „Conceptual metaphor in Everyday Language”, *The Journal of philosophy*, Vol. 77, nr 8, august 1980). TIDSSKRIFT, nr 13.
- Johnson, Mark 1987: „The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination and Reason. The University of Chicago Press.
- Lakoff, George & Johnson, Mark 1980: „Metaphors We Live By”. The University of Chicago Press.
- Lakoff, George 1987: „Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind”. The University of Chicago Press.
- Lakoff, George & Turner, Mark 1989: „More than Cool Reason. A Field Guide to Poetic Metaphor”. The University of Chicago Press.
- Lakoff, George 1992: „Metaphor and war: The metaphor system used to justify war in the gulf”, pp. 463-481 i „Thirty Years of Linguistic Evolution”, (red.) Martin Pütz. Benjamin.
- Ruus, Hanne 1990: „Kognitiv semantik på dansk – At være inde i betydningen –”, pp. 217-232. Mette Kunø og Erik Vive Larsen (udg.): 3. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog. Århus.